

Habeşîzâde Abdurrahîm Rahîmî'nin Matla'û'l-İşrâk Adlı Silsilenâmesi ve Matla'û'l-İşrâk'a Göre Tarikatlar ve Şeyh Silsileleri

Habeşîzâde Abdurrahîm Rahîmî's Silsilenâme Named Matla'û'l-İşrâk and Dictions and Sufi Series by Matla'û'l-İşrâk

Suat DONUK^a

^a Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
e-Posta: suatdonuk@hotmail.com , <https://orcid.org/0000-0003-0206-2988>

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi:	21.04.2020
Kabul Tarihi:	19.05.2020
Yayın Tarihi:	29.06.2020

Özet

Birbirine icazet veren şeyhlerin, peşi sıra tahta çıkan hükümdarların ve aynı soydan gelen kişilerin sıralı listesini içeren eserlere silsilenâme adı verilir. Yazma eser kütüphanelerinde manzum veya mensur pek çok Türkçe silsilenâme örneği vardır. Bunların çoğunluğunu tarikat postnişinlerinin sıralı listesini içeren silsilenâmeler meydana getirmektedir. Şeyh silsilenâmelerinden biri Habeşîzâde Abdurrahîm Rahîmî'nin Matla'û'l-İşrâk adlı eseridir. Habeş Valisi Mustafa Paşa'nun oğlu olan Rahîmî kâtiplik eğitimi ve medrese öğreniminin yanı sıra Melâmî, Halvetî, Celvetî ve Gülşenî şeyhlerinden tasavvuf terbiyesi aldı. Yaşamının önemli bir kısmını Silahdar Şehid Ali Paşa'nun hizmetinde geçirdi. Divan kâtipliği, maliye tezkireciliği, cizye muhasebeciliği gibi görevler ifa ettikten sonra 1440/1727 senesinde vefat etti. Habeşîzâde Rahîmî, Nâbî ile mektuplaşmış, müşterek şiirler yazmıştır. Lugaz ile muamma çözmede, tarih düşürmede ve nazire yazmada ustadır. Biyografik kaynaklar şiir ve inşası güzel, tasavvufi istilahlara vâkıf bir şair olan Habeşîzâde Rahîmî'nin sadece müretteb Dîvân'ının olduğunu bildirmektedir. Matla'û'l-İşrâk, Mesnevi Şârihi Sarı Abdullah Efendi'nin Meslekü'l-uşşâk adlı kasidesini tanzîr etmek için yazılmıştır. Matla'û'l-İşrâk'ın yazılış tarihi ve yeri belli değildir. Türkiye yazma eser kütüphanelerinde şu ana kadar tespit edilebilmiş iki nüshası bulunmaktadır. Matla'û'l-İşrâk 85 beyitten meydana gelmiş bir kasidedir. Ancak eser öğretici ve tasavvufi içerikli olduğu için kasidenin klasik özelliklerini göstermemektedir. Aruzun mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır. Belirgin bir vezin ve kafiye kusuru içermemektedir. İçerisinde yer alan edebî sanatların sayısı oldukça azdır. Dil varlığı ağırlıklı olarak Arapça ve Farsça kelimelerden oluşmaktadır. Bu nedenle dil ve üslubu oldukça ağırdır. Matla'û'l-İşrâk'ta Türkçe atasözü ve arkaik kelime bulunmamaktadır. Tüm manzume boyunca sadece bir Türkçe deyim geçmektedir. Matla'û'l-İşrâk'ta Bayramî-Melâmî tarikatına mensup şeyhlerin silsilesi verilmiştir. Bu şeyhlerin yaşamı hakkında kısa bilgiler sunulmuştur. Bazılarının ise sadece ismi zikredilmiştir. Ayrıca Mevlânâ, Yunus Emre, Hallâc-ı Mansûr, Nesîmî gibi meşhur mutasavvıflara değinilmiştir. Matla'û'l-İşrâk'ın bazı beyitlerinde tarikata mensubiyet, dervişlerden beklenen davranışlar, fenafillah mertebesine ulaşan salikte görülen haller vb. tasavvufi bilgiler de verilmiştir. Bu makalenin giriş kısmında Habeşîzâde Abdurrahîm Rahîmî'nin hayatı hakkında geniş bilgiler verilmiştir. Esas bölümünde Habeşîzâde Rahîmî'nin Matla'û'l-İşrâk adlı eseri ayrıntılı bir şekilde tanıtılmıştır. Matla'û'l-İşrâk'tan hareketle Osmanlı sosyal ve dinî hayatında yer alan çeşitli tarikatlar ve bunların şeyh silsileleri hakkında bilgiler verilmiştir. Mevzunun metin üzerinde görülebilmesi için Matla'û'l-İşrâk'ın iki nüsha üzerinden kurulan tenkitli metnine makalenin sonunda yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Silsilenâme, Habeşîzâde Rahîmî, Kaside

GİRİŞ

Habeşizâde Abdurrahîm Rahîmî (ö. 1140/1727), Osmanlı Devleti Bosna defterdarlığından Habeş valiliğine atanan ve burada uzun süre görev yapan Mustafa Paşa'nın (ö. [?]) oğludur (Çalık Orhun, 2019: 71; Erdem, 1994: 123). Kaynaklardan bazıları onun ismini Abdurrahman, mahlasını ise Rahmî olarak bildirmektedir. Ayvansarâyî (ö. 1201/1787), ismini Abdurrahman olarak yazmıştır (Ekinci, 2013: 214). Sâlim (ö. 1156/1743) ve ondan iktibas yapan Fatin (ö. 1866); yanlışla düşerek adını Abdurrahman, mahlasını Rahmî olarak kaydetmiştir (İnce, 2005: 337; Çifçi, 2017: 173).

Habeşizâde Rahîmî, İstanbul'da doğdu (Çapan, 2005: 235; Aksoyak, 23.03.2020; İsmail b. Mehmed Emin, 1945: I/504). Mutat medrese derslerinin yanı sıra Yedikuleli Emir Efendi'den hüsn-i hat dersleri aldı. Kâtiplik icazetini Mehmed Râsim Efendi'den (ö. 1169/1756) aldı (Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin, 1928: 257). Manevî ilimleri tahsil etmek için Melâmî, Halvetî, Celvetî ve Gülşenî şeyhlerinin sohbetine katıldı. Bursalı Seyyid Muhammed Hâşim Efendi'den tarikat terbiyesi aldı (Er, 2015: 429).

Eğitiminden sonra ilk olarak bazı vezirlerin kâtipliğini yaptı. Dîvân-ı Hümâyûn'da çeşitli görevler aldıktan sonra Silahdar Alî Paşa'ya (ö. 1128/1716) divan kâtibi oldu. Ardından tezkireci-i sâni; 1127/1715'te de tezkireci-i evvel olup 1128/1715-16'da azledildi. 1131/1718-19'da maliye tezkirecisi, ardından yaya savaşçıların kayıtlarını tutmakla görevli mukâbele-i piyâde ve atlıların kayıtlarını tutmakla görevli mukâbele-i süvârî (Belin, 1999:193) ve cizye muhasebecisi oldu. 1135/1722-23'te ikinci kez tezkireci-i evvel olarak tayin edildi (Mehmed Süreyya, 1311: III/331; Aksoyak, 23.03.2020). Nitekim İsmail Belig (ö. 1142/1729), 1139/1726-27 senesinde tamamladığı *Nuhbetü'l-âsâr li-Zeyli Zübdeti'l-eş'âr*'da Rahîmî'nin hâlen tezkirecilik hizmetini yürüttüğünü belirterek bu bilgileri teyit etmektedir (Abdülkadiroğlu, 1999: 112).

Abdurrahîm Rahîmî Efendi, birinci tezkireci görevini yürütürken 17 Rebiülahir 1140 (2 Aralık 1727) pazartesi gününün gecesinde vefat etti (Ekinci, 2018: IV/3423). Mehmed Süreyya (ö. 1909), Rahîmî'nin vefat tarihini aynı yılda, aynı ayın 15. günü olarak bildirmektedir (Mehmed Süreyya, 1311: III/331; Er, 2015: 429). Müstakimzâde Süleyman (ö. 1202/1788) ise mevlid gecesini demek suretiyle Rebiülevvel ayının on ikinci gününde vefat ettiğini bildirmektedir (Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin, yz: 230b).

Habeşizâde'nin cenazesi Koca Mustafa Paşa Tekyesi kabristanına defnedildi. Mezar taşında Vehbî Efendi'nin (ö. 1149/1736) düşürdüğü;

Habeşî-zâde Râhîmî Bige cennet ola câ (1140)
tarih mısrası yazılıdır (Erdem, 1994: 123; Kurnaz, 2001: 1/331).

Müstakimzâde Efendi, Habeşizâde'nin vefatına *Tuhfe-i Hattâtîn*'de "arzu'l-hâl", *Mecelletü'n-nisâb*'da ise "Raḥîmî el-müşṭâk" terkiplerini tarih olarak düşürmüştür (Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin, 1928: 257; agy, yz: 230b). Ayvansarâyî ise onun vefatına "rıḥletü'l-âşık" terkiplerini tarih düşürmüştür (Ekinci, 2013: 214).

Biyografik kaynaklarımız Habeşizâde Abdurrahîm'in şiir ve inşası güzel, sohbeti hoş,

nazik ve ince manaları anlayan (İnce 2005: 337), tasavvufi ıstıhlara vâkıf bir şair olduğunu yazmaktadır (Çapan, 2005: 235; Mehmed Süreyyâ 1311: III/331).

Çağdaş olan Nâbî (ö. 1124/1712) ile birbirlerine latife içerikli metin ve mektuplar yazmış (Erdem, 1994: 123), müştereken şiirler meydana getirmişlerdir (Arslan, 2010: IV/371). Bu mektuplar ve şiirler zamanında insanlar tarafından beğeniyle okunmuştur (Erdem, 1994: 123). Nitekim Nâbî'nin mektuplarını Rahîmî Efendi Ali Paşa'nın emriyle bir araya getirmiş (Karahana, 2006: XXXII/260), tertip ettiği *Münşeat-ı Nâbî*'ye bir ön söz yazmıştır (Bilkan vd, 2013: 125).

Tezkiretü's-şuarâ sahibi Sâlim Efendi'nin;

Habeşî-zâde-i dil-ârâya
O bize bakmayan hod-ârâya

Arz-ı sad şevk u ihtisâs olunur
Şevk anınla iktinâs olunur

Gehî mektûbun eyleyüp taltif
Şeref-i nâmeyi edip teşrif (İnce, 1994: 243)

dizelerinden Rahîmî'nin Sâlim ile de mektuplaştığı anlaşılmaktadır.

Abdurrahîm Rahîmî Efendi lugaz ve muamma çözümede ustadır. Zamanında "Eyyûb" ismine yazılan bir muamma İstanbul'da şairler arasında elden ele dolaşmış, en sonunda Habeşîzâde bu muammayı çözümlenerek meşhur olmuştur (Çapan, 2005: 238; Aksoyak, 23.03.2020).

Mevlevî şeyhi Enis Efendi'nin (ö. 1159/1746-47) "kat kat helâl olsun" matlalı şiirini;

Hemân ol mâh ile bir ruhsat-ı zevk-ı visâl olsun
Bana ey çarh-ı zâlim etdügün kat kat helâl olsun

şeklinde tanzîr etmiştir (Çapan, 2005: 236). Bu şiirinde "kat kat helâl olsun" sözü bir zamanlar şairler arasında itibar görmüş, herkes bu türde birbirine nazire söylemiştir (İnce, 2005: 338).

Habeşîzâde Rahîmî Efendi'nin başarılı olduğu bir alan da tarih düşürmedir. Tezkirelerde Galata Sarayı'nın tadilatı, Sünbül Sinan Camii Zincirli Servi makamının yenilenmesi için kaleme aldığı tarih manzumeleri yer almaktadır (Çapan, 2005: 236-238; Arslan, 2010: I/174). Ali Paşa'nın 1127/1715 senesinde;

Vardı ez-cümle namâza rü'esâ-yı devlet
Huḫbeye cum'a-i üläda olınuḫda şalâ (Habeşîzâde Rahîmî, yz. (A2): 25a)¹

dizelerinden kendisinin de eşlik ettiği anlaşılan bir seferle Mora'yı fethetmesi üzerine 29

¹ Bu esere yapılacak atıf bundan sonra A2 şeklinde kısaltılacaktır.

beyitlik bir tarih manzumesi yazmıştır. Her mısraı ilgili tarihi veren bu kaside özellikle çok beğenilmiş, çeşitli mecmualarda kendine yer bulmuştur (bk. Habeşizâde Rahîmî, yz (A2): 25a).

Ömrünün önemli bir kısmını maiyetinde geçirdiği Silâhdâr Alî Paşa'nın şehadetine kederinden hastalandığı sırada yazdığı;

Rahmetu'llâhi aleyh ol dâver

Ceng idüp koç gibi kurbân oldu

maktalı mersiyesi de (Arslan, 2010: II/118-121) zamanında beğeniyle okunmuştur.

Osmanzâde'nin (ö. 1136/1724) Divan-ı Hümâyûn kâtiplerinden başarılı birer şair olanları saydığı;

Reşid ü Sâlim ü Şehrî vü Lem'î vü Rahîmidür

Benâm-ı şâ'irân-ı zümre-i erbâb-ı divânî (Erdem, 1994: 123)

beytinde Rahîmî'nin de adını zikretmesi onun dönemin takdir gören sanatçılarından biri olduğunu göstermektedir. Nitekim Tayyârzâde Atâ, Nâimâ'nın Silâhdâr Şehîd Alî Paşa'nın dönemin yetenekli âlimlerinin bulunduğu meclisine dahil oluşunu bildirirken sıraladığı bilginler arasında Habeşizâde'yi de zikretmektedir (Arslan, 2010: III/53). Nâbî'nin Bağdatlı Rûhî (ö. 1014/1605-1606), Fuzûlî (ö. 963/1556) ve Bahâyi (ö. 1064/1654) gibi kudretli divan şairlerinin yanı sıra Habeşizâde Rahîmî'nin gazellerini tahmis etmesi (Bilkan, 1997: XXVII) de bu durumu desteklemektedir.

Kaynaklar Abdurrahman Rahîmî Efendi'nin müretteb *Dîvân*'ının olduğunu bildirmektedir (İsmail b. Mehmed Emin, 1945: I/504; Ekinci, 2018: IV/3423; Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin, 1928: 257). Bibliyografik bir eser olan *İzâhu'l-meknûn fi'z-Zeyli alâ Keşfi'z-zünûn an Esâmi'l-kütübi ve'l-Fünûn*'da Habeşizâde Rahîmî *Dîvânı* hakkında bilgi verilmesinden ve *Vekâyi'u'l-fuzalâ*'daki şiir örneklerinin divandan seçildiğinin belirtilmesinden Habeşizâde Rahîmî'nin divan sahibi bir şair olduğu kuvvetle muhtemeldir. Ancak *Habeşizâde Rahîmî Dîvânı*'nın herhangi bir nüshası yazma eser kütüphanelerinde henüz kayıtlara geçmiş değildir.

İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Bölümü numara OE Yz 0342'de kayıtlı mecmuada (İ nüshası) ve Ankara Milli Kütüphane, numara 06 Mil Yz FB 240'da kayıtlı *Edirneli Kâmi Dîvânı*'nın sonunda (A nüshası) Abdurrahîm Rahîmî'nin yazdığı bildirilen *Matla'u'l-işrâk* isimli bir eser yer almaktadır. Kaside nazım şekliyle meydana getirilen bu eserde Bayramî-Melâmî tarikat önderleri ile şöhret kazanmış mutasavvıfların isimleri sıralanmıştır.

Bu makalede Habeşizâde Abdurrahîm Rahîmî'nin *Matla'u'l-işrâk* adlı eseri geniş bir açıyla tanıtılacak, bu eserin muhtevassından hareketle yazıldığı dönemde Osmanlı sosyal ve kültürel yaşamında yer alan tarikatlar ve bu tarikatların şeyh silsileleri hakkında bilgiler verilecektir. Bu bilgilerin metin üzerinde görülmesi için *Matla'u'l-işrâk*'ın iki nüsha üzerinden tarafımızca kurulmuş tenkitli metnine makalenin sonunda yer verilecektir.

1. *Matla‘u‘l-işrāk*

1.1. Adı

Makale konusu eser (İ) nüshasında “Silsile-nāme-i Hābeşî-zāde ‘Abdu‘r-raḥîm Raḥîmî Big Efendi el-Müsem mā bi-*Maṭla‘u‘l-işrāk*” başlığını taşımaktadır. (A) nüshasında ise “Ṭarîḳat-nāme-i Hābeşî-zāde” başlığı kullanılmıştır. (A) nüshasındaki başlık eserin ismi hakkında bir bilgi vermemektedir. Ancak (İ) nüshasının başlığı eserin adının *Matla‘u‘l-işrāk* olduğunu bildirmektedir.

Söz konusu kasidenin sonunda yer alan;

Yazılmış *Meslek-i ‘Uşşāk* budur *Maṭla‘u‘l-işrāk*

Biri hādî biri meş‘al-fürüz-ı rāh-ı vuşlatdur (Habeşîzāde Raḥîmî, yz (İ): 144b)²

beyti de eserin adının *Matla‘u‘l-işrāk* olduğunu teyit etmektedir.

“Yazılış Nedeni” başlığında açıklanacağı üzere Habeşîzāde’nin bu eseri Sarı Abdullah Efendi’nin (ö. 1071/1660) *Meslekü‘l-‘uşşāk* adlı eserine yazılmış bir naziredir. *Maṭla‘u‘l-işrāk* terkinin *Meslekü‘l-‘uşşāk* ile kafiyeli oluşu da eserin adının *Maṭla‘u‘l-işrāk* olduğunu desteklemektedir.

1.2. Şairi

Makale konusu eserin (İ) nüshasının başlığına göre *Maṭla‘u‘l-işrāk* Habeşîzāde Abdurrahîm Raḥîmî Efendi’ye aittir. (A) nüshası da “Habeşîzāde” demek suretiyle aynı bilgiyi vermektedir. Yukarıda belirtildiği üzere *Meslekü‘l-‘uşşāk* nüshalarından birinde yazılan der-kenâr bilgisi de *Maṭla‘u‘l-işrāk*’ın Habeşîzāde’ye ait olduğunu teyit etmektedir. Nitekim *Maṭla‘u‘l-işrāk*’ta şair;

Ne bilsün ‘āşîḳ-ı şūrîde bu esrâr-ı Subḥānı

Raḥîmî fehmi olunmaz bu mu‘ammā remz-i ḥikmetdür (İ/143b)

Raḥîmî eyle istimdād ervāḥından ‘uşşāḳuñ

Temām oldu suḥan ‘uşşāk-ı Ḥaḳ ḥod bî-nihāyetdür (İ/144b)

beyitlerinde mahlasını zikretmiştir.

Klasik Türk edebiyatında Raḥîmî mahlasıyla şiir yazan dört şahsın olduğu bilinmektedir (Kurnaz, 2001: I/331-332). Eserin her iki başlığında ve yukarıda belirtilen der-kenâr notunda “Habeşîzāde” nisbesinin belirtilmesi, kaynakların Habeşîzāde Raḥîmî’nin Kocamustafapaşa Dergâhı Şeyhi Seyyid Nureddin Efendi’ye hürmetini (Er, 2015: 429) tasavvufî ıstılahlara vukufiyetini (Mehmed Süreyyâ, 1311: III/331) ve Mevlevîlik tarikatına mensubiyetini (Müstakimzāde Süleyman Sa‘deddin, yz: 230b) bildirmesi *Maṭla‘u‘l-işrāk*’ın bu makalenin Giriş bölümünde yaşamı hakkında bilgi verilen Habeşîzāde Raḥîmî’ye ait olduğuna işaret etmektedir.

² Bu esere yapılacak atıf bundan sonra İ şeklinde kısaltılacaktır.

1.3. Yazılış Tarihi ve Yeri

Habeşizâde Abdurrahîm Rahîmî, *Maṭla'û'l-işrâk*'ta kasidenin yazılış tarihi ve yeri hakkında herhangi bir vermemiştir. *Maṭla'û'l-işrâk*'ın muhtevası tarikat önderleri hakkında kısa bilgiler ve tasavvufi anlatımlar içerdiği için eser, yazılış tarihi ve yeri hakkında çıkarım yapmaya imkân tanıyacak herhangi bir ifade de içermemektedir. Bu yüzden ilgili kasidenin genel anlamda Habeşizâde Rahîmî'nin vefat ettiği 1140/1727 senesinden önce, genellikle ömrünü geçirdiği İstanbul'da yazıldığı söylenebilir.

1.4. Yazılış Nedeni

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, BEL Yz K 0596 numarada kayıtlı yazmada yer alan metinlerden biri Sarı Abdullah Efendi'nin *Meslekü'l-uşşâk* adlı eseridir. Bu eserin sonunda der-kenârda “Habeşizâde Abdurrahîm Big Efendi daḥî bu kasideye nazîre idüp ve silsile dahi serd ider, *Matla'û'l-işrâk* tesmiye eylemişdür.” şeklinde bir not vardır (Sarı Abdullah Efendi, yz: 156a). Bu nota göre *Maṭla'û'l-işrâk*'ın yazılış nedeni Mesnevi Şârihi Sarı Abdullah Efendi'nin *Meslekü'l-uşşâk* adlı eserini tanzîr etmektir.

Sarı Abdullah Efendi'nin sülûk hâllerine dair 105 beyitlik *Meslekü'l-uşşâk* isimli kasidesi neşredildiği dönemde oldukça beğeni kazanmıştır (Ayçiçeği, 28.03.2020). Abdullah Efendi'nin torununun oğlu La'îzâde Abdülbâkî Efendi (ö. 1159/1746) *Meslekü'l-uşşâk*'a önce bir zeyil yazmış, burada Bayramî-Melâmî şeyhlerini sıralamıştır (Ayçiçeği, 2014: 195). Daha sonra ise *Meslekü'l-uşşâk*'ı şerh etmiştir (Ayçiçeği, 2019).

Muhtemelen *Meslekü'l-uşşâk*'ı beğeniyle okuyan Habeşizâde Efendi de onu tanzîr etme isteği duymuş, bunun üzerine *Maṭla'û'l-işrâk*'ı kaleme almıştır. Nitekim makale konusu kasidede yer alan;

Yazılmış *Meslek-i 'Uşşâk* budur *Maṭla'û'l-işrâk*

Biri hâdî biri meş'al-fürüz-ı râh-ı vuşlatdur (İ/144b)

beyti de bu duruma atıf yapmaktadır.

Maṭla'û'l-işrâk'ın *Meslekü'l-uşşâk* gibi *mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün* kalıbı ve -e/at kâfiye-i mücerrede ve -dür redifi ile yazılması da *Meslekü'l-uşşâk*'a nazire olduğunu göstermektedir.

1.5. Türü

Birbirine icazet veren şeyhlerin, peşi sıra tahta çıkan hükümdarların ve aynı soydan gelen kişilerin sıralı listesini içeren eserlere silsilenâme adı verilir (Donuk, 2020: 16). *Maṭla'û'l-işrâk*'ın başında Hz. Muhammed (ö. 11/632) için;

Cemî'-i evliyânun evvelidür 'aql-ı küll oldı (İ/143a)

denilerek onun şeyhlerin ilki olduğu ifade edilmiştir. Daha sonra Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye (ö. 40/661), Hz. Ali'nin Hasan-ı Basrî'ye (ö. 110/728), onun da Habîb-i Acemî'ye (ö. 130/747-48 [?]) icazet verdiği belirtilmiş, bu şekilde devam etmek suretiyle Bayrâmî-Melâmî tarikatı

postnişin listesi verilmiştir. Bazı yerlerde tarikat isimleri bildirilip bazı beyitlerde tasavvufi mesajlar verilmesine rağmen kasidenin genelinde şeyhlik postuna oturan şahısların isimleri ve bunlar hakkında kısa bilgiler olduğu için *Matla'u'l-işrâk*'ın silsilenâme türüne girdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

1.6. Nüshaları

Matla'u'l-işrâk'ın tespit ettiğimiz iki yazma nüshası mevcuttur. Bu nüshalar ve tavsifleri şu şekildedir:

1.6.1. İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Bölümü, no. OE Yz 0342: Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin *Ayetelkürsi Tefsiri*, Hasan Sezâi'nin *Şerh-i İlâhî-i Niyâzi-i Mısrî'si*, Nâdî Ahmed Efendi'nin *Mi'râciye'si* gibi eserlerin olduğu bir seçki mecmuasının içerisinde yer almaktadır. Mecmua 225x115 mm. dış, 160x60 mm. iç ebatlarındadır. Sırtı ve kenarları vişneçürüğü renk meşin, satırları ebru kâğıt kaplı mukavva ciltlidir. Zahriyede Halep eski valisi Seyyid Mehmed Emin Vahid'e ait 1243/1827-28 tarihli ve Osman Kethüdâzâde Seyyid İbrâhîm Edhem Efendizâde Mehmed Necib Efendi'ye ait 1280/1863-64 tarihli temellük kayıtları vardır. Toplam 215 varaktır. *Matla'u'l-işrâk* 143a-144b varâğı arasında yer almaktadır. *Matla'u'l-işrâk*'ın olduğu yer 25 satırdır. Talik kırmızı bir hatla yazılmıştır. Başlıkta kırmızı, diğer yerlerde siyah mürekkep kullanılmıştır. Krem rengi ahartlı kâğıdı vardır. Bazı sayfaların kâğıdı sarı veya samanî renktedir. Takibe kaydı mevcuttur. Bazı sayfalar şirazededen ayrılmış, bazılarında haşere yenikleri vardır.

1.6.2. Ankara Milli Kütüphane, Türkçe Yazmaları, no. 06 Mil Yz FB 240: *Edirneli Kâmi Mehmed b. İbrâhîm Dîvânı*'nın sonunda yer almaktadır. Yazma 207x145 mm. dış, 155x95 mm. iç ebatlarındadır. Sırtı ve kenarları bordo meşin, satırları ebru kâğıt kaplı mukavva bir cilt içerisindedir. Toplam 103 varaktır. *Matla'u'l-işrâk* 104b-105a varakları arasındadır. *Matla'u'l-işrâk*'ın 42 beyti bu nüshada eksiktir. Yazma 17 satırlıdır. Özenli ve okunaklı bir talik hat ile yazılmıştır. Arma filigranlı saykallı Avrupa kâğıdı kullanılmıştır. Takibe kaydı mevcut değildir. Yazmanın son sayfaları ciltten ayrılmıştır. Nüsha bunun dışında düzgün kondisyondadır.

1.7. Şekil Özellikleri

Matla'u'l-işrâk, kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Ancak klasik kasidede yer alan nesib, medhiye, fahriye gibi bölümler içermemektedir. Tevhid ve naattan sonra doğrudan asıl konuya geçilmiştir. Kasideler umumiyetle medhiye içerikli iken *Matla'u'l-işrâk* ise tasavvufi bilgiler vermektedir. Eserde nazım şeklinin mutad hususiyetlerinin dışında kullanılmasının nedeni *Matla'u'l-işrâk*'ın tasavvufi içerikli oluşudur.

Matla'u'l-işrâk 85 beyitten meydana gelmiştir. Aruzun hezec bahrinin *mefâ'ülün / mefâ'ülün / mefâ'ülün / mefâ'ülün* kalıbıyla yazılmıştır. Tüm kaside boyunca sadece;

Ebherî geldi Kuşbu'd-dîn oldu bu sa'âdetle (İ/143a)

Ledün 'ilmi zühür eyler hemân bi'l-cümle şadra (İ/143b)

mısralarında kalıp oturmamaktadır. Bunlarda da sadece bir hecelik kusur vardır.

Söz konusu kasidede ayrıca;

Pes andan daği Dîneverî Muhammed oldı berķ-endâz (İ/143a)

mısrasında “Dîneverî” kelimesinin “Dîneverî” şekline sokulmasıyla gerçekleşen bir vezin zorlaması bulunmaktadır. Bunlar da pek çok divan şiirinde görülebilecek türden problemlerdir. Bu bağlamda Habeşîzâde Rahîmî'nin *Matla'ul-işrâk*'da aruz tatbikinin klasik Türk edebiyatı ortalamasında seyrettiği söylenebilir.

Abdurrahîm Rahîmî Efendi'nin silsilenâme türündeki eserinde herhangi bir kafiye hatasına rastlanmamaktadır. *Matla'ul-işrâk*;

... (izzetdür) عَزَّتْدُر

... (vahdetdür) وَحْدَتْدُر

biçiminde görüldüğü gibi mücerred kafiye ile örülmüştür. Bu kafiye çeşidi kasidenin mutat kafiye dizilişi doğrultusunda manzumenin tümüne tatbik edilmiştir.

1.8. Muhteva Özellikleri

Matla'ul-işrâk iki beyitlik tevhid bölümü ile başlamaktadır. Üçüncü beyitten itibaren naat bölümüne geçilmiştir. Tasavvufi düşünceye göre Hz. Muhammed evliyanın ilki ve bu eser silsilenâme türünde olduğu için naat ile girizgâh bölümleri iç içe geçmiştir. Bu bölümlerde Hz. Muhammed'e, onun âline, ashâbına ve çâr-yâr-ı güzînine salât ve selâm edilmiştir. Hz. Peygamber'in hubb-ı zâtiden zuhûr ettiği; evliyânın evveli, insân-ı kâmil, gavs-ı a'zam olduğu belirtilmiştir.

Daha sonra anlatılanların diliçi çevirisi şu şekilde verilebilir: “Hz. Muhammed'den velayet nurunu alan ilk kişi Hz. Ali el-Murtaza'dır. İsm-i a'zam ona telkin olundu. Nûr-ı velâyet Hz. Ali'den, güzel huylu, basiret sahibi Hasan-ı Basrî'ye geçti. Bu nur Hasan'dan Hak cemaline mazhar olan Habîb'e ulaştı. Hasan'dan gönül mülkü âbâd olan Dâvûd'a geçti. Davud da irfan denizinin dalgıcı Ma'rûf-ı Kerhî'ye telkin etti. Velâyet nuru Dâvûd'dan Serî'ye, Serî'den gönlü şâd Mîmşâd'a, Mîmşâd'dan Dîneverî Muhammed'e, ondan Bekrî Muhammed'e, ondan Kadı Vahyeddin'e, ondan Necîb-i Sühreverdî'ye, ondan Kutbuddîn-i Ebherî'ye, ondan tarikatın direği Rûknüddîn'e geçti. Sonra Şihâbüddîn-i Tebrîzî ve Cemâlüddîn-i Tebrîzî âlemi münevver kıldı. Zühd ve takvada diyanet tohumuna vasıl olan İbrahim, Gîlân şehrinde gelip tarikat sadrına oturdu. Safiyyüddin cemal aynasını dünyaya sundu. Onun oğlu Sadrüddin de baş köşeye kuruldu. Kâmil insan Alaeddin olgunluğun feyzine ulaşmış, Hak kelamını korkusuzca dile getirmiştir. Marifet sarayında velayet şahı olan Hamîd-i Aksarâyî Anadolu ülkesine feyz saçmıştır. Hak aşıkları Hacı Bayram'ın cemalinin Kabe'sini tavaf etmektedir. Ömer Sikkîni Hak yolunda kılıç çekip hakikat bayramına ulaştı. Sikkîni, Bünyamin'i can Mısır'ının tahtına oturttu. Bu hazineye Pîr Ali-i Aksarâyî'nin eli ulaştı. O olgunluk sahibi şeyh, hüviyyet gaybına ulaşmıştır. Tevhid cezbesi İsmail Efendi'ye ulaştı. O, canını kurban ederse şaşılmalıdır. Çünkü vuslat bayramıdır. Sârbân Ahmed dünya tekkesine devletle geldi. Olgun Hüsameddin cesaretle meydana girdi. O, bu mecliste mihnet kavgasının şehididir. Bâli Efendi bu zevki vecd ve hâl ile buldu. O da şehadet içkisinin korkusuz sarhoşudur. İdris Efendi yücelik göğünde

uçtu. Yakınlık cennetine ulaştı, yüceliğin cennet elbiselerini kuşandı. Hacı Efendi maksud Kâbe'sinin yolunda yürüdü. Bu yolda yürüyenlere "Bu güvenli bir yoldur." diye müjde verdi. Bu vadiye pek çoğu bedavaya satıldı. Sen sakın onların yoldan çıkanlar olduğunu zannetme. Bu kez emanet sırrı Hâşim Efendi'ye geçti. Onun olgunlukla emanet sahibi olduğu ortaya çıktı. Bu kişiler mutlulukla Hazret'in makamının yakınına yürüdüler. Emanet olan tacı sahibine verdiler."

Matla'û'l-işrâk'ın bu ilk otuz beş beyitlik bölümünde bu şekilde Bayramî-Melâmî tarikat silsilesi sıralanmıştır. Bundan sonra belirli bir kısımda tarikata mensubiyet, dervişlerden beklenenler, fenâfillâh mertebesine ulaşan sâlikte görülen hâller vb. tasavvufî bilgiler verilmiştir. Bu anlatımların diliçi çevirisi şu şekildedir: "Kalem burada kırıldı, yazmaya kudret bulamadı. Gönül hasret ateşiyle dolu, dil hayretten suskundur. Ey gönül, Kaf Dağı'nın Anka'sı senin gaybın ve aybındır. Sen fayda talebinin nişanı olma ki bu ibadetin kendisidir. O, hakikatte İlahî gölgedir. Ona akıl ermez. O, idrak olunmaz. Çünkü o, ismet kıyafetlerine bürünmüştür. O, mekansızlık göğünün her yeri aydınlatan güneşidir. Onu yarasa görmez, görebilen basiret gözüdür. Perişan aşık bu İlahî sırları nasıl bilsin! Bu; hikmet işareti olan, anlaşılamayan bir muammadır. Hemen sen ihlas ile mahabbet yolunda yürü. O zaman o, menzil-i maksud yolunu gösteren, mürüvvet sahibi [biri] olur. Evliyaya yüce bir divan olur. O, gavs-ı a'zamdır. Hakkı gören, iffet sahibi herkes o meclise ulaşır. Onun feyzinin yalımı Allah aşıklarına ışık saçar. Bunun gibi güneşinin zerresi gönle inayetin kendisidir. Ey kerem sahibi [maşuk], inleyen aşığa bir merhametli bakış at. Gönlüm ayrılığın yüzünden yaralı, ciğerim hasret yüzünden kanlı su doludur. Yüce örtünü lütuf elin kaldırsın. Cemalinin nurunu göster. Çünkü maksadım onu görmektir. Ey Allah'ım, yardımının feyzini inleyen gönle yardımcı kıl. İşim hata ve günahıdır. Uğraşım pişmanlık ve ibadettir. Zamanın sahibine bir adım ulaşan şüphesiz ki veli olur. Onun sırları sirayet eder. Onun duası makbuldür. Onun tekkesinden bir yüce nur zuhur eder. Bu hâlet, varlığı tamamen yok eder. Bunun nasıl bir hikmet olduğunu gör. Bu durumdaki kişi, dünyayı yokluk içinde yok olmuş olarak görür. Bekâbillâhı anlar. Bu durum irfan ile lezzettir. İlahî bilgiler gönülde tamamen zuhur eder. Bunu talep et; çünkü bu, hakikat iksiridir. Gönül aynasını günah paslarından temizle. Ey zâhid, bu sırma mahrem olan kişi, çok temiz olanlardandır. Bir kişi bin yıl ilimle uğraşsa da bu halin bir anı o binlerce yıllık çabadan daha verimlidir. Bunun nasıl bir himmet olduğunu gör. Şeriat olmadan tarikat ve marifetin olmayacağı sabittir. Bu sözüm hakikatin kendisidir. Sakın sözüm için suizanda bulunma. Eğer Hak aşıklarını tevhid yoluna teşvik için bunun vasıflarını biraz anlatsam buna şaşılmasın. Çünkü fırsat vaktidir. Gerçi Allah'ın evliyalarının sayısına sınır yoktur. Ancak bu anlattıklarımız sırlar sahibi olanlardır."

36 ile 55. beyitler arasında verilen bu tasavvufî malumattan sonra Osmanlı sosyal ve dinî âleminde varlığını sürdüren tarikatlar hakkında bilgiler verilmiştir. Söz konusu kısmın diliçi çevirisi şu şekilde verilebilir: "Bütün yollar hakikat bağına ulaştıran birer kavşaktır. Bunlar sayıca mahlukatın adedi kadar olan verimli yollardır. Nakşebendî, Halvetî ve Celvetî... Bütün tarikatlar Allah dergahına ulaştıran inayet yoludur. Tasavvuf ehlinin kimi Gülşenî, kimi Mevlevî, kimi Sinânî'dir. Bunlara aşk bir gelenektir. Kimi irfan bayramına erişen

Bayramî'dir. Kimi Sa'dî, kimi de ümmetin en hayırlısı olan Kâdirî'dir. Rufâiler ve Zeyniyye de değerlerini yükseltirler. Şeriat ve tarikat bunlara süs ve zinetir. Evliya topluluğu içerisinde Melâmîler de vardır. Bu kavmin bütün işi halk içinde kınanmadır. Ancak bin ile iki arasında bir zümre el aldı. Sırta vakıf olanlar arasında Ârifler emanet sahibi güvenilir kişilerdir. Mensupları Hak şarabının sarhoşu olan başka bir topluluk Üveysilerdir. Bunlar kutbun defterinde olmayan ehl-i ibret kişilerdir.”

Tarikatlar hakkında 56 ile 63. beyitler arasında verilen bu bilgilerden sonra manzumenin başında olduğu gibi postnişin silsilesine geçilmiştir. Bu kısımdaki anlatımlar şu şekilde nesre çevrilebilir: “Bunlardan sonra âlemde İlâhî aşıklar vardır. Biraz bunları yazayım. Çünkü salihlerin zikredilmesi anında gökten rahmet iner. Aşıkların sultanı Mısırlı olan İbn Fâriz'dır. O, cezbe elbisesi içindedir; izzet tahtının azizidir. Şems-i Tebrîzî yücelikte İsa gibi olsa buna şaşılmamalıdır. Çünkü o, Hak aşkı ile seyahat etmiştir. Hak aşıklarından biri de Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'dir. Bu meydana halet, vecd ve semâ' safâsını bahşetmiştir. Eşrefoğlu Rûmî, Hak cezbisiyle şeref elde etti. Onun kelamı hep hakikat nüktesiyle yücelik doludur. Nesîmî ile Mansûr vahdet şarabının sarhoşu oldular. Mansûr, “Ene'l-hak” narasıyla çokluk meclisini karıştırmıştır. Hak cezbisi Yûnus'u irfan denizine düşürdü. Onun ağzından akan hakikat suyudur. Bu sırrın gayb tercümanı Hoca Hafız'dır. O da meydanın aslanıdır. Şîrâz[î] onun tanındığı isimdir. Biri Gelibolu'da sakin olan Yazıcızâde'dir. Onun kitabını daima incele; çünkü o kitap bir ganimettir. Kabâdûzî Hasan, Hüseyin-i Lâmekânî ve Hakîkî Bey de vahdet kadehinden içenlerdendir. Âşık Paşa ile Mahmud Paşa iki arif zattır. Bunlar zahir ve batında velayetin vâlisidir. *Fûsûs*'u şerh eden Abdî Efendi olgun bir adamdır. Özellikle Sarı Abdullah Efendi devlet güneşidir. Helvâyî'nin fitratının damağı sadece tatlıyı elde eder. Bu şekerden o da lezzet çeşnisini sunmuştur. Alaeddin Efendi, Emir Osman Efendi ve Gazanfer Şeyh de yiğitlerdendir. Şücaüddin Efendi, Kudsî Efendi, Hacı Osman Efendi, Ali-i Vizevî ve Mûsâ Efendi hüccettir. Edirne'de Pir Ali ve Fergânîzâde tarikatın pişmiş, nimete doymuş şahıslarıdır. Dede Hüseyin, Ahmed Efendi ve Şeyh Ahmed bu vadide ülfet yakınlığı meclisine yürüyenlerdir. Ey Allah'ım, Resmî Efendi'nin menzili cennet olsun. Onun fitratının levhası bu yokluk çizimlerinden beridir.”

Silsile içeren ikinci kısım 81. beyitte sona ermektedir. 82-85. beyitlerden meydana gelen “dua” bölümündeki anlatımlar ise şu şekildedir: “Allah'a hamdolsun ki bu dünyada veli kullar sayısızdır. Ancak bu zikrettiklerimiz suret ve görüntülerini yok etmiştir. Veliler zahir cisimle görünmezse buna şaşılmamalıdır. Çünkü bunlar ehl-i iffettir. Bundan ibret al. Ey Rahîmî, Hak aşıklarının ruhlarından meded eyle. Söz sona erdi. Hak aşıklarının sayısı sonsuzdur. *Meslek-i Uşşak* yazılmış, bu da *Matla'ul-İşrâk*'tır. Bunlardan biri yol gösterici, diğeri vuslat yolunun meşalesini tutuşturandır.”

1.9. Dil ve Üslubu

Matla'ul-İşrâk'ın dili klasik Türk şiiri ortalamasına nazaran ağırdır. Dilin ağırlığına neden olan hususların ilki eserin dil varlığının ağırlıklı olarak Arapça ve Farsça kelimelerden meydana gelmiş olmasıdır. İkincisi ise;

‘Aceb mi eylese i’lām kelām-ı Hakkı bî-pervā
‘Alā’e’d-dîn-i kâmil feyz-yâb-ı ekmeliyyetdür (İ/143a)

Bu gence Pîr ‘Alî Akşerâyî dest-res buldı
O şeyh-i bâ-temekkün vâşıl-ı ğayb-ı hüviyyetdür (İ/143b)

Żiyā-baħş ola ‘uşşâk-ı Hüdāya pertev-i feyzi
Kezâlik zerre-i mihri dile ‘ayn-ı ‘ināyetdür (İ/143b)

örneklerinde görüldüğü üzere Farsça ve Arapça terkiplere sıklıkla başvurulmuş olmasındır. Nitekim;

Bu vādide kadem-cünbân-ı bezm-i kurb-i ülfetdür (İ/144b)

O bir hürşid-i ‘âlem-tâb-ı evc-i lâ-mekânîdür (İ/143b)

O daħı mest-i bî-pervā-yı şahbâ-yı şehâdetdür (İ/143b)

örneklerinde görüldüğü gibi pek çok beyit üçlü, dörtlü, hatta beşli terkipler içermektedir. Tasavvufi anlatımlar içeren beyitlerin çokluğu Habeşizâde Rahîmî’nin silsilenâmesinin dilini ağır kılan başka bir etkindir. Bu hususa şu beyitler örnek olarak verilebilir:

Mażâhir küntü kenzen maħzeninden oldı hep zâhir
Bu rāzı fehm idenler vâşıl-ı sırr-ı maħabbetdür (İ/143a)

Aña telkîn olındı ism-i a’zam mażhar-ı küldür
Anuñ-çün kadri ‘âlîdür ki ol şâhib-seriretdür (İ/143a)

Hemân ihlâş ile rāh-ı maħabbetde sülük eyle
Olur ol menzil-i maqşûda hādî zû-mürüvvetdür (İ/143b)

Matla’u’l-işrâk’ın dili diğer beyitlere kıyasla sade olan beyitleri ise şunlardır:

Niçeler müfte şatıldı ve lîkin işbu vādide
Şaħın anları sen zann itme kim ehl-i ğavāyetdür (İ/143b)

Sa’âdetle hırāmân oldı kurb-i ħazrete anlar
Bu tâcı şâhibine virdiler çün kim vedî’atdür (İ/143b)

Görinmezse 'aceb midür velîler cism-i zâhirle
Ki zîrâ 'ibret eyle belki anlar ehl-i 'iffetdür (İ/144b)

Habeşizâde Rahîmî makale konusu kasidede yalın bir üslup kullanmıştır. Söz ve anlama dayalı edebî sanatlara ender başvurmuştur. Edebî sanatlardan da teşbih, nida, tekrar gibi kullanımı nispeten basit olanları tercih etmiştir. Birden fazla edebî sanata yer verdiği beyitlerin sayısını az tutmuştur. İmgeler ve mecâzî anlatımlara da pek yer vermemiştir. Bunun nedeni ilgili kasideyi tarikat önderlerinin isimlerini bildirip bunlar hakkında kısa bilgiler vermek maksadıyla yazmış olmasıdır. *Matla'û'l-İşrâk*'ta görülen edebî sanatlardan başlıcaları ve kullanıldıkları beyitler şu şekilde verilebilir:

Teşbih:

[Bu] *serây-ı cihân* pür-feyż-i nûr-ı Rabb-i 'İzzetdür
Hem işrâk eyleyen 'âlemlere hürşid-i vahdetdür (İ/143a)

Teşhis:

Şikest oldı kalem taħrîre bunda kalmadı kudret
Gönül pür-âteş-i hasret *zebân hāmûş-ı hayretdür* (İ/143b)

İktibas:

Mazâhir *küntü kenzen* maħzeninden oldı hep zâhir
Bu râzı fehm idenler vâşıl-ı sırr-ı maħabbetdür (İ/143a)

Mecâz-ı Mürsel:

Bu nûrı iktisâb iden eñ evvel *Faħr-i 'Âlemden*
'Alî el-Murtażâdur hem-dem-i şâhib-sa'âdetdür (İ/143a)

Tevriye:

Ebherî geldi *Kuţbu'd-dîn* oldı bu sa'âdetle
Pes andan daħi Rükne'd-dîn dilâ rükn-i tarikatdur (İ/143a)

Tenasüb:

İrişdi cezbe-i tevħid İsmâ'îl Efendiye
N'ola *ķurbân* iderse *ķebş-i cānı 'ıyd-ı vuşlatdur* (İ/143b)

İstiare:

Sa'âdetle hırāmân oldı ķurb-i hāzrete anlar
Bu *tāci* şāhibine virdiler çün kim vedī'atdür (İ/143b)

Tezat:

Ziyâ-bağış ola ‘uşşâk-ı Hüdâya pertev-i feyzi
Kezâlik zerre-i mihri dile ‘ayn-ı ‘inâyetdür (İ/143b)

Nida:

Kerimâ bir nigâh-ı merhâmet kıl ‘âşık-ı zâra
Dilüm mecrûh-ı hicrânun ciger hûn-âb-ı hasretdür (İ/143a-b)

Telmih:

Nesimî ile *Manşûr* oldılar mest-i mey-i vaḥdet
Ene’l-ḥaḳḳ na’rasıyla fitne-sâz-ı bezm-i keḍretdür (İ/144a)

İstifham:

Görinmezse ‘*aceb midür* veliler cism-i zâhirle
Ki zirâ ‘ibret eyle belki anlar ehl-i ‘iffetdür (İ/144b)

Matla’u’l-işrâk’da herhangi bir Türkçe atasözü geçmemektedir. Türkçe deyimlerden ise sadece “el almak” deyimini kullanılmıştır. Türkçe arkaik kelime de bulunmamaktadır. *Matla’u’l-işrâk*’ın bu şekilde Türk dili unsurları bakımından kuru ve yoksul olmasının nedeni yukarıda belirtildiği üzere dil varlığının ağırlıklı olarak Arapça ve Farsça kelimelerden meydana gelmiş olmasıdır.

2. *Matla’u’l-işrâk*’a Göre Tarikatlar ve Postnişinler

Silsilenâmeler umumiyetle tasavvufta belirli bir tarikatın birbirine icazet veren şeyhlerinin isimlerini içerir (Tosun, 2009: XXXVII/206). *Matla’u’l-işrâk*’ta 8-22. beyitler arasında Bayramî-Melâmî tarikatının kendisinden doğduğu Halvetiyye’nin Hz. Ali’den başlayıp Hacı Bayrâm-ı Veli’nin (ö. 833/1430) mürşidi olan Hamîd-i Aksarâyî’ye (ö. 815/1412) kadar gelen silsilesi verilmiştir. 23-34. beyitler arasında Hacı Bayrâm-ı Veli’den Seyyid Muhammed Hâşim’e (ö. 1088/1677) kadarki Bayramî-Melâmî silsilesi muntazam bir şekilde verilmiştir (mukayese için bk. Özer, 2015: 1364). Ancak tekrar şeyhler hakkında bilgilere dönülen 65. beyitten 74. beyte kadar muayyen bir tarikata mensup mürşitler yerine, Bayrâmiyye, Mevleviyye, Kâdiriyye gibi değişik tarikatlara mensup şeyhler hakkında malumat verilmiştir. Örneğin Mevlevî oldukları bilinen Mîmşâd-ı Dineveri (ö. 299/911) ile Vasiyyüddin el-Kadı (Sezgin, 1996: 342); Kâdiri şeyhi olan Eşrefoğlu Rûmî (ö. 874/1469-70 [?]) (Pekolcay, 1995: XI/480) ve Bayramî dervişi Hüseyin Lâmekânî’nin (ö. 1035/1625) (Özer, 2015: 1366) isimleri bu kısımda zikredilmiştir. Bu kısmın belirgin olan tarafı Yunus Emre (ö. 720/1320 [?]), Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 672/1273), Hâfız-ı Şîrâzî (ö. 792/1390 [?]), Hallâc-ı Mansûr (ö. 309/922), Nesimî (ö. 820/1417 [?]) gibi meşhur birer mutasavvıf olan şahısların dile getirilmiş olmasıdır. Şöhret kazanmış mutasavvıflar anlatılırken kronolojik ve coğrafik bir uyum gözetilmemiştir. Örneğin 792/1390 yılında öldüğü düşünülen Hâfız-ı Şîrâzî’nin akabinde 870/1466 senesinden sonra vefat eden Yazıcızade Ahmed Bicân gelmektedir.

İran'da yaşayan Hallâc-ı Mansûr'dan sonra ömrünü Anadolu'da geçirmiş olan Yûnus Emre; Mısırlı İbn Fârız'dan (ö. 632/1235) sonra Tebrizli Şems (ö. 645/1247 [?]) gelmektedir.

75. beyitten itibaren tekrar Bayramî-Melâmî tarikatına mensup şeyhlerin silsilesine geçilmiştir. 81. beyite kadar devam eden bu kısımda Sarı Abdullah Efendi'den Resmî Efendi'ye kadarki Bayramî-Melâmî şeyh silsilesi verilmiştir.

Bu bağlamda *Matla'ul-itikad*'da isimleri zikredilen mutasavvıfların sıralı listesi şu şekildedir:

Hız. Muhammed > Hz. Ali > Hasan-ı Basrî > Habîb-i Acemî > Dâvud-ı Tâi > Ma'rûf-ı Kerhî > Cüneyd-i Bağdâdî > Mîmşâd-ı Dîneverî > Muhammed-i Dîneverî > Bekrî Muhammed > Vasiyyeddin (Vahyeddin) el-Kâdî > Necîb-i Sühreverdi > Kutbuddîn-i Ebherî > Rûknüddîn-i Necâşî > Şihâbüddîn-i Tebrîzî > Cemâlüddîn-i Tebrîzî > İbrâhîm-i Gilânî > Safiyyüddin Efendi > Sadrüddin Efendi > Alâeddin > Hamîd-i Aksarâyî > Hacı Bayrâm-ı Velî > Ömer Sikkînî > Bünyâmîn-i Ayâşî > Pîr Ali-i Aksarâyî > İsmail Efendi (Ma'şûkî) > Sârbân Ahmed > Hüsâmeddin Efendi (Ankaravî) > Bâlî Efendi (Bosnevî) > İdris Efendi (Muhtefî) > Hacı Efendi (Kabâyî) > Beşir Efendi (Sütçü) > Hâşim Efendi (Habeşizâde Rahîmî, yz (İ): 143a-b)

İbn Fârız-ı Mısırlı > Şems-i Tebrîzî > Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî > Eşrefoğlu Rûmî > Nesîmî > Hallâc-ı Mansûr > Yûnus Emre > Hoca Hâfız-ı Şîrâzî > Yazıcıoğlu Ahmed Bicân > Hasan-ı Kabâdûz > Hüseyin Lâmekânî > Hakîkî Bey > Âşık Paşa > Mahmud Paşa (Habeşizâde Rahîmî, yz (İ): 144a)

Abdî Efendi (*Fûsûs Şârihi*) > Sarı Abdullah Efendi > Helvâyî Efendi > Alâeddin Efendi > Emir Osman Efendi > Gazanfer Efendi > Şücâuddin Efendi > Kudsî Efendi > Hacı Osman Efendi > Vizeli Ali Efendi > Musa Efendi > Pîr Ali Efendi > Fergânizâde Efendi > Dede Hüseyin > Ahmed Efendi > Şeyh Mehmed > Resmî Efendi (Habeşizâde Rahîmî, yz (İ): 144a-b)

Matla'ul-işrâk'ta Osmanlı sosyal ve dinî hayatının önemli birer müessesesi olan tarikatların belli başlılarının isimleri de bildirilmiştir. Söz konusu tarikatlar şunlardır: Nakşbendiyye, Halvetiyye, Celvetiyye, Gülşeniyye, Mevleviyye, Nûrbahşiye, Sinâniyye, Bayrâmiyye, Sa'diyye, Kâdiriyye, Rufâ'iyye, Zeyniyye, Melâmiyye, Ârifiyye, Üveysiyye (Habeşizâde Rahîmî, yz (İ): 144a)

SONUÇ

Birbirine icazet veren şeyhlerin sıralı listesini içeren eserlere silsilenâme adı verilir. Yazma eser kütüphanelerinde manzum veya mensur pek çok Türkçe silsilenâme örneği vardır. Bunlardan biri Habeşizâde Abdurrahim Rahîmî'nin *Matla'ul-işrâk* adlı eseridir. Habeşizâde Rahîmî, Habeş Valisi Mustafa Paşa'nın oğludur. Divan-ı Hümayun'da çeşitli vazifeler yaptıktan sonra Silahdar Ali Paşa'nın divan kâtibi oldu. Çeşitli devlet müesseselerinde kâtiplik ve muhasebecilik yaptıktan sonra 1440/1727 senesinde vefat etti. Biyografik kaynaklarımız şiir ve inşası güzel, ince manaları anlayan, tasavvufi istilahlara vâkıf bir şair olan Rahîmî'nin sadece müretteb bir divanının olduğunu bildirmektedir. *Matla'ul-işrâk*'ın yazılış tarihi ve yeri belli değildir. *Matla'ul-işrâk*, Mesnevi Şârihi Sarı Abdullah Efendi'nin *Meslekü'l-uşşâk* adlı kasidesini tanzir etmek için yazılmıştır. 85 beyitten meydana

gelmiş bir kasidedir. Aruzun *mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün / mefā'ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Belirgin bir vezin ve kafiye kusuru barındırmamaktadır. Edebî sanatlar bakımından kurudur. *Matla'u'l-işrāk*'ın yazma eser kütüphanelerinde iki nüshası bulunmaktadır. Dil varlığı ağırlıklı olarak Arapça ve Farsça kelimelerden oluşmaktadır. Bu nedenle Türkçe atasözleri, deyimler ve arkaik kelimeler bakımından yoksuldu. *Matla'u'l-işrāk*'da Bayramî-Melâmî tarikatına mensup şeyhlerin silsilesi verilmiştir. Ayrıca Mevleviyye, Kâdiriyye, Halvetiyye tarikatlarının bazı müşidleri ile Yunus Emre, Hallâc-ı Mansur, Nesîmî, Hâfız-ı Şîrâzî vb. meşhur mutasavvıflara değinilmiş, çeşitli tasavvufi bilgiler verilmiştir.

3. Metin

3.1. Metin Tesisinde Dikkat Edilen Hususlar

- İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Bölümü numara OE Yz 0342'de kayıtlı nüsha için (İ) ve Ankara Milli Kütüphane numara 06 Mil Yz FB 240'da kayıtlı nüsha için (A) kısaltması kullanıldı.
- Tenkitli metin tesisinde Ahmet Ateş'in *Metin Tenkidi Hakkında* (1942) adlı makalesinde bildirdiği usul ve esaslara uyuldu.
- Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin imlasında Mehmet Kanar'ın *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (2009) esas alındı.
- Arapça ve Farsça ön ve son eklerin yazımında İsmail Ünver'in *Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler* adlı makalesinde (2008) belirtilen esaslara uyuldu.
- Transkripsiyon sembolleriyle karışmaması için noktalama işaretleri kullanılmadı.
- Müstensih hatasıyla "hayret, Kerhî, Sırrî" şeklinde yazılan kelimeler "hayret, Kerhî, Serî" olarak metne alındı.
- Lüzum görülen yerlerde metin tamiri yapıldı. Bu yerler köşeli parantez ([]) ile gösterildi.
- Vezin kalıbı başa yazıldı. Beyitlere rakam verildi.
- Varak geçişleri köşeli parantez ([]) içerisinde, kalın (bold) olarak gösterildi.
- Hadîs-i şerîfler italik harflerle yazıldı. Türkçe tercüme ve kaynakları dipnotta verildi.
- Anlamdan yanlış yazıldıkları anlaşıl原因 kelimelerin yerine doğru olanları yazıldı. Bu tür tasarruflarda dipnot ile açıklama yapıldı.

3.2. *Matla'u'l-işrāk*'ın Tenkitli Metni

SİLSİLE-NÂME-İ HÂBEŞİ-ZÂDE 'ABDU'R-RAHİM RAHİMÎ BİĞ EFENDİ EL-MÜSEMMA Bİ- MAṬLA'U'L-İŞRÂK *kuddise sırruhu*³

³ İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları, no. OE Yz 0342, vr. 143a (İ) | Ankara Milli Kütüphane, Yazmalar Koleksiyonu, no. 06 Mil Yz FB 240, vr. 104b (A) | SİLSİLE-NÂME-İ/SİRRUHU: ṬARİKAT-NÂME-İ HÂBEŞİ-ZÂDE A

Mefâ'ülün / mefâ'ülün / mefâ'ülün / mefâ'ülün

Hezec: . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

1. [Bu] serây-ı cihân pür-feyż-i nûr-ı Rabb-i 'İzzetdûr
Hem⁴ işrâk eyleyen 'âlemlere hûrşid-i vaḥdetdûr
2. Maẓâhir *küntü kenzen*⁵ maḥzeninden oldı hep zâhir
Bu râzı fehm idenler vâşıl-ı sırr-ı maḥabbetdûr
3. Zuhûr itdi bu kez⁶ nûr-ı Muḥammed⁷ ḥubb-i zâtiden⁸
Anuñ-çün ism-i a'zamdur maḳâm-ı vâhidıyyetdûr
4. Cemî'-i evliyânuñ evvelidûr 'aql-ı küll oldı
Mu'aḥḥar eyledi teşrîfini ḥatm-i risâletdûr
5. Şalât ile selâm aşḥâb u âl ü çâr-yârına
Ki her biri delîl-i râh-ı Ḥaḳ necm-i hidâyetdûr
6. O sultânuñ olup 'ilmine vâriḍ niçe ehl-i dil
Ki her biri o feyż ile şeref-yâb-ı ḥilâfetdûr
7. Olup sırr-ı Ḥudâ birdenbire vâşıl bu 'âlemde
Odur insân-ı kâmil ğavḍ-ı a'zam aña şöhretdûr
8. Bu nûrı iktisâb iden eñ evvel Faḥr-i 'Âlemden⁹
'Alî el-Murtazâdur hem-dem-i şâhib-sa'âdetdûr
9. Aña telkîn olındı ism-i a'zam maẓhar-ı küldür
Anuñ-çün ḳadri 'âlidür ki ol şâhib-serîretdûr
10. Tecellî eyledi nûr-ı velâyet geldi Başrîde
Ḥasandur nâmı ḥüsn-i ḥulḳ ile şâhib-başîretdûr
11. Ḥasandan da Ḥabîbe intikâl itdi kemâl üzre
Cemâl-i Ḥaḳḳa maẓhardur anuñ-çün ḥüb-ḥaşletdûr

⁴ Hem:Ki A

⁵ Burada "Ben gizli bir hazine idim (Aclunî, *Keşfü'l-hafâ*, 2, 133; Suyutî, *ed-Dürerü'l-müntesire*, 125, Aliyyu'l-kârî, *el-Esrârü'l-merfûa*, 273)." şeklindeki, hadis olup olmadığı hususunda farklı görüşlerin olduğu söze telmih yapılmıştır.

⁶ kez:küh İ

⁷ Muḥammed:- N1

⁸ zâtiden:zâtından A

⁹ 'Alemden:'Alemdür A

12. Pes andan geldi Dāvuda irişdi sırr-ı Subhānī
Göñül mülkin¹⁰ musahhar kıldı kim hükmi-i hilâfetdür
13. O dağı eyledi Ma'rûf-ı Kerhîye bu telkîni
Ġarîk-ı lücce-i 'îrfândur¹¹ şâhib-fatânetdür
14. Serîye geldi sırr andan Cüneyde irdi bu hâlet
Bu zevk u¹² hâl ile Mîmşâd¹³ dil-şâd-ı meserretdür
15. Pes¹⁴ andan dağı Dînverî¹⁵ Muḥammed oldı berç-endâz
Bu kez Bekrî Muḥammed bâde-nüş-ı vecd ü hâletdür
16. Gelüp ol Kâdî Vahye'd-dîn¹⁶ kıldı hükmini icrâ
Necîb-i Sühreverdiye¹⁷ vedi'a bu niyâbetdür
17. Ebherî geldi Kuṭbu'd-dîn oldı bu sa'âdetle¹⁸
Pes andan dağı Rükne'd-dîn dilâ rükn-i çarîkatdur
18. Şihâbü'd-dîn-i Tebrîzî münevver kıldı âfâkı
Cemâlü'd-dîn-i Tebrîzîde zâhir bu ḥaḳîkatdur
19. Gelüp Gilân şehrinden bu şadra geçdi İbrâhîm
Ki zühhd ile vera'da vâşıl-ı lübb-i diyânetdür
20. Şafiyü'd-dîn 'arz itdi cemâl âyînesin dehre¹⁹
Anuñ da oğlu Şadrü'd-dîn bu şadre verâdetdür²⁰
21. 'Aceb mi eylese i'lâm kelâm-ı Ḥaḳkı bî-pervâ
'Alâ'e'd-dîn-i kâmil feyz-yâb-ı ekmeliyyetdür
22. Ḥamîd-i Aḳserâyî²¹ mülk-i Rûma neşr-i feyz itdi

¹⁰ mülkin:mülki İ

¹¹ lücce-i 'îrfândur:baḫr-ı 'îrfân oldı ol İ

¹² u:- İ

¹³ Mîmşâd:mümtâz ü A

¹⁴ Pes:Biş A

¹⁵ Aslı "Dîneveri" olan bu isim vezin icabı "Dînverî" şeklinde metne alındı.

¹⁶ dîn:dîne İ | Burada kasıt "Vasiyyeddin el-Kadı" olmalıdır (bk. Sezgin, 1996: 342). Vezinden şairin bu ismi "Vahyeddin" olarak kabul ettiği anlaşıldığından tashiḫ yoluna gidilmedi.

¹⁷ Süreverdiye:Şühreverdiye A

¹⁸ Bu mısırada bir hecelik vezin kusuru vardır.

¹⁹ dehre:Zühre İ

²⁰ bu//verâdetdür:bir şadr-ı riyâsetdür İ

²¹ Aḳserâyî:Aḳserây İ

Serây-ı ma'rifetde ol şehenşâh-ı velâyetdür

23. Cenâb-ı Hâcî Bayramuñ cemâli Ka'besin 'uşşâk²²

Ṭavâfa sa'y idüp dirlere ziyâret bu ziyâretdür

24. İrişdi 'Ömer-i Sikkîni bu yolda sell-i seyf oldu

Ḥaḳîkat 'ıydına irdi zihî ḳadr ü²³ sa'âdetdür

25. Serîr-i Mışr-ı câna ḳıldı Bünyâmîni ol câlis

Aña vâşıl olanlar cebhe-fersây-ı itâ'atdür **[143b İ]**

26. Bu gence Pîr 'Alî Aḳserâyî dest-res buldı

O şeyh-i bâ-temekkün vâşıl-ı ḡayb-ı hüviyyetdür

27. İrişdi cezbe-i tevḥîd İsmâ'îl Efendiye

N'ola ḳurbân iderse kebş-i cânı 'ıyd-ı vuşlatdur

28. Çü geldi Sârbân Aḫmed ribâṭ-ı dehre devletle

Bu üslûb üzre ol daḫi²⁴ gele pûş-ı riyaşetdür

29. Şecâ'atle Ḥüsâme'd-dîn-i kâmil girdi meydâna

Bu meclisḡahda ol da şehîd-i rezm-i miḫnetdür²⁵

30. Bu zevḳı buldı çün Bâli Efendi vecd ü ḫâl ile²⁶

O daḫı mest-i bî-pervâ-yı şahbâ-yı şehâdetdür

31. Çü²⁷ evc-i rifate İdrîs Efendi eyledi pervâz

İrişdi cennet-i ḳurba ḫulel-berdüş-i rifatdür

32. Olup Hâcî Efendi reh-neverd-i Ka'be-i maḳşüd

Beşîr oldu didi sâliklere râh-ı selâmetdür

33. Niçeler müfte şatıldı ve likin işbu vâdide

Şaḳın anları sen ḡann itme kim ehl-i ḡavâyetdür²⁸

²² Ka'besin 'uşşâk:Ka'be-i Ḥallâk A

²³ ḳadr ü:ḳudret A

²⁴ daḫi:âḫir İ

²⁵ miḫnetdür:maḡabbetdür İ

²⁶ Bu ve bundan sonraki beyitler A nüshasında der-kenardır.

²⁷ Çü:Çün A

²⁸ ḡavâyetdür:ḡarâbetdür A

34. Bu kez sırr-ı emānet Hāzret-i Hāşim Efendide
Kemāl üzre zühür itdi ki ol şāhib-emānetdür
35. Sa'adetle hıramān oldu kırb-i hāzrete anlar
Bu tācı şāhibine virdiler çün kim vedī'atdür **[105a A]**
36. Şikest oldu kalem tahrire bunda kalmadı kudret
Gönül pür-āteş-i hasret zebān²⁹ hāmūş-ı hayretdür
37. Dilā 'Ankā-yı Kāf cemī'-i cem'-i ğayb u 'aybuñ sen
Taleb-i kār nişānı olma kim 'ayn-ı 'ibādetdür³⁰
38. Hāķıķatde odur zıll-ı İlāhī aña 'aķl irmez
Niçe idrāk olur ol kim sitāre-pūş-ı 'işmetdür
39. O bir hürşid-i 'ālem-tāb-ı evc-i lā-mekānidür
Anı huffāş görmez seyr iden çeşm-i başiretdür
40. Ne bilsün 'āşık-ı şūrīde³¹ bu esrār-ı Subhānı
Rahīmī fehmi olınmaz bu mu'ammā remz-i hikmetdür
41. Hemān ihlāş ile rāh-ı maħabbetde sülūk eyle
Olur ol menzil-i maķşūda hādī³² zū-mürüvvedür³³
42. İder dīvān-ı 'ālī evliyāya ğavδ-ı a'zamdur
İrer ol meclise her kim ki hāķķ-bīn³⁴ ehl-i iffetdür
43. Ziyā-baħş ola 'uşşāk-ı Hūdāya pertev-i feyzi
Kezālik zerre-i³⁵ mihri dile 'ayn-ı 'ināyetdür
44. Kerīmā bir nigāh-ı merħamet kıl³⁶ 'āşık-ı zāra
Dilüm mecrūh-ı hicrānuñ ciger hūn-āb-ı hasretdür
45. Niķāb-ı kibriyayı dest-i luţfuñ ref'-i keşf itsün

²⁹ zebān:zemān A

³⁰ Bu beyit A nüshasında bulunmamaktadır.

³¹ şūrīde:şūr ile A

³² hādī:hādī İ

³³ zū-mürüvvedür:- İ

³⁴ bīn:mübīn A

³⁵ zerre-i:zelle-i A

³⁶ A nüshası burada sona ermektedir.

Cemâlûñ nûrını göster ki maşşûdum o rû'yetdûr

46. İlahî feyz-i tevfiķuñ refiķ eyle dil-i zâra
İşûm cürm ü güneş 'azmüm nedâmetle inâbetdûr

47. Velîdûr şübhesüz şâhib-zemâna irse bir adım
Sirâyet eyler esrârı du'âsı ĥod icâbetdûr

48. Zuhûr eyler segâhından anuñ bir nûr-ı sâti' kim
Vücûdı külli maĥv eyler bu ĥâlet gör ne ĥikmetdûr

49. Görür cümle cihâñı kim fenâ ender-fenâ olmış
Beķâ bi'llâhı derk eyler bu 'irfân ile lezzetdûr

50. Ledûn 'ilmi zuhûr eyler hemân bi'l-cümle şadra³⁷
Bu esrârı taleb eyle ki iksîr-i ĥaķîķatdûr **[144a İ]**

51. Gönül âyinesin jeng-i sivâdan sen de şâf eyle
Bu sırra maĥrem ey zâhid ķatı ehl-i nezâfetdûr

52. Kişi biñ yıl eger 'ilm ü kemâle cidd ü sa'y itse
Bunun bir ânı andan mâyeverdûr gör ne himmetdûr

53. Şerî'at olmasa olmaz ķarîķat ma'rifet dâbit
Şaķın sen sũ'-i ķann itme sözüñ 'ayn-ı ĥaķîķatdûr

54. N'ola teşvîķ iķün 'uşşâķ-ı ĥaķķı râh-ı tevĥîde
Biraz evşâfını zikr eyler isem vaķt-i fursâtdur

55. Egerçi evliyâ'u'llâha ĥadd ü 'add u ĥâyet yok
Bu fikr itdügümüz birdenbire şâhib-serîretdûr

56. ĥaķîķat bâĥına cümle mesâlik râh-ı mevşıldûr
Ki enfâs-ı ĥalâ'ikle 'adedde râh-ı menbetdûr

57. Tarîķ-ı Naķş-bendî ĥalveti vü Celveti cümle
ĥudâ dergâhına sâlik olan râh-ı 'inâyetdûr

³⁷ Bu mısranın vezninde bir hecelik kusur vardır.

58. Kimisi Gülşeniler Mevleviler Nürbahşiyye
Kimisi de Sinānīdūr ki ‘aşk anlara ‘âdetdūr
59. Kimi Bayramīdūr anuñ irişdi ‘ıyd-ı ‘ırfāna
Kimi Sa’dī kimisi Kādīrī ahyār-ı ümmetdūr
60. Rufā’ilerle Zeyniyye dağı terfi’ ider kadrūñ
Şerī’atle tarikat bunlara hep zīb ü zīnetdūr
61. Melāmiler dağı vardır gürüh-ı evliyā içre
Hemîşe pîşe ol kavme bu halk içre melāmetdūr
62. Velī bir zümre el aldı miyān-ı elf ü dānīde
Ricāl-i sırda ‘Ārifī³⁸ emīn-i bü’l-emānetdūr
63. Üveysiler dağı bir başka rindān-ı Hudāvendī
Ki kuşbuñ defterinde olmaz anlar ehl-i ‘ibretdūr
64. Bulardan soñra ‘uşşāk-ı İlāhī var bu ‘ālemde
Biraz anları tañrır eyleyem kim zıkr[i] raḥmetdūr
65. Hele sultān-ı ‘uşşāk İbn Fārīzdur ki Mısrīdūr
Libās-ı cezbe içinde ‘aziz-ı taht-ı³⁹ ‘izzetdūr
66. Mesīhāsā olursa Şems-i Tebrizī felek-menzil
‘Aceb olmaz ki ‘aşk-ı Hāk ile şāhib-seyāhatdūr
67. Celāle’-d-dīn Mevlānā-yı Rūmīdūr biri anuñ
Bu meydāna şafā-baḥş-ı semā’ u vecd ü ḥāletdūr
68. Şeref-yāb oldı Eşrefoğlu Rūmī cezbe-i Hākla
Kelāmı hep ḥakikat nüktesiyle pūr celāletdūr
69. Nesīmī ile Manşūr oldılar mest-i mey-i vaḥdet
Ene’l-ḥakḥ na’rasiyla fitne-sāz-ı bezm-i keḍretdūr
70. Düşürdi cezbe-i Hāk Yūnusı deryā-yı ‘ırfāna
Dehānından anuñ cārī olan āb-ı ḥakikatdūr

³⁸ Nūshada “ ‘ārifdi” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği “ ‘Ārifī” olarak metne alındı.

³⁹ Nūshada “baht” şeklinde yazılan bu kelime anlam gereği “taht” olarak metne alındı.

71. Bu rāzuñ tercemānū'l-ğaybı çün kim H̄āce H̄afızdur
O dağı şîr-i meydāndur ki Şîrāz aña şöhretdür
72. Yazıcı-zādedür biri Gelibolıda āsūde
Anuñ te'lifini dā'im tetebbu' kıl ğanîmetdür
73. Qabādüzî H̄asan ile H̄üseyn-i Lāmekānî hem
H̄akîkî Big ile bunlar qadeh-nüşān-ı vaḥdetdür
74. 'Aşîk Paşa ile Maḥmūd Paşa iki 'arifler
Bular zāhirde ve bātında vālî-i velāyetdür
75. Füşüşî şerḥ iden 'Abdî Efendi merd-i kāmildür
Huşuşā Şarı 'Abdu'llāh Efendi şems-i devletdür **[144b İ]**
76. Mezāk-ı ṭab'-ı Helvāyî ḥalāvet-yāb olup ancak
Bu sükkerden o dağı çāšnî-baḥşā-yı lezzetdür
77. 'Alā'e'd-dîn Efendi hem Emîr 'Odmān Efendi de
Ġazanfer Şeyḥ ile anlar dağı ehl-i şecā'atdür
78. Şücā'û'd-dîn ile Qudsî Efendi H̄acî 'Odmān hem
'Alî-i Vizevî Mūsā Efendi cümle ḥüccetdür
79. Edirne de biri de Pîr 'Alî Fergānî-zādeyle
Bular dağı ṭarîkat puḥtesidür sîr-i ni'metdür
80. Dede H̄üseyn ile Aḥmed Efendi Şeyḥ Mehemmedle
Bu vādide qadem-cünbān-ı bezm-i qurb-i ülfetdür
81. Ola Resmî Efendinüñ H̄udāyā menzili cennet
Ki bu naqş-ı fenādan levḥ-i ṭab'ı bî-kesāfetdür
82. Bular ma'düm idindi şüret ü hey'etlerin yoḥsa
Bi-ḥamdillāh cihān içre velî bî-ḥadd u ğāyetdür
83. Görinmezse 'aceb midür veliler cism-i zāhirle
Ki zîrā 'ibret eyle belki anlar ehl-i 'iffetdür

84. Rahîmî eyle istimdâd ervâhından ‘uşşâkuñ
Temâm oldı suhan ‘uşşâk-ı Hâk hüd bî-nihâyetdür

85. Yazılmış *Meslek-i ‘Uşşâk* budur *Maṭla‘u’l-işrâk*
Biri hâdî biri meş‘al-fürüz-ı râh-ı vuşlatdur

Kaynaklar

- Abdülkadiroğlu, Abdülkerim (1999). *İsmail Belîğ Nuhbetü’l-âsâr li-Zeyli Zübdeti’l-eş‘âr*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Aksoyak, İ. Hakkı (23.03.2020). “RAHİMÎ, Habeşizâde Abdurrahîm Rahîmî Bey”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rahimi-habesizade-abdurrahim-rahimi>
- Arslan, Mehmet (2010). *Tayyar-zâde Atâ Osmanlı Saray Tarihi Târîh-i Enderûn*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Ateş, Ahmet (1942). “Metin Tenkidi Hakkında”, *Türkiyat Mecmuası*, Cilt 7, Sayı 0, s. 253-257.
- Ayçiçeği, Bünyamin (2014). “Sarı Abdullah Efendi (ö. 1661)’nin Meslekü’l-uşşâk Kasidesi ve La’li-zâde Abdülbâkî (ö. 1716)’nin Zeyli”, *Turkish Studies*, Volume 9/3 Winter, p. 189-211.
- Ayçiçeği, Bünyamin (2019). *Hak Âşıklarına Rehber Hediye-tü’l-müştâk La’lîzâde Abdülbâkî*, İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Ayçiçeği, Bünyamin (28.03.2020). “ABDÎ, Sarı Abdullah Efendi”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/abdi-sari-abdullah-efendi>
- Belin, M. (1999). *Osmanlı İmparatorluğu’nun İktisadi Tarihi*, (çev.) Oğuz Ceylan, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Bilkan, Ali Fuat (1997). *Nâbî Dîvânı*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Bilkan, Ali Fuat vd. (2013). *XVII. Yüzyıl Türk Edebiyatı*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Çapan, Pervin (2005). *Mustafa Safâyi Efendi Tezkire-i Safâyi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Çalik Orhun, Fatma (2019). “Sevakin: Osmanlı İmparatorluğu’nda Kuzeydoğu Afrika Limanı”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Nisan, Cilt 5, Sayı 1, s. 63-78.
- Çifçi, Ömer (2017). *Fatîn Davud Hâtimetü’l-Eş‘âr*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Donuk, Suat (2020). “Türk Edebiyatında Silsilenâme ve Seyyid Ahmed Cezbi’nin *Câmi‘u’s-silsile* Adlı Silsilenâmesi”, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, Volume 6, Issue 1, Winter, p. 16-36.
- Ekinci, Ramazan (2013). *Hafız Hüseyin Ayvansarâyî Vefeyât-ı Ayvansarâyî*, (editör) Adem Ceyhan, İstanbul: Buhara Yayınları.
- Ekinci, Ramazan (2018). *Vekâyi’ü’l-fuzalâ Şeyhî’nin Şakâ’ik Zeyli*, (editör) Derya Örs, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

- Er, Şaban (2015), *Melâmîlik ve Osmanlı Devri Melâmîleri*, İstanbul: Kutupyıldızı Yayınları.
- Erdem, Sadık (1994). *Ramiz ve Âdâb-ı Zurafâsı*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Habeşizâde Rahîmî, *Matla'û'l-İşrâk*, Ankara Milli Kütüphane, no. 06 Mil Yz FB 240, vr. 104-105a (A).
- Habeşizâde Rahîmî, *Matla'û'l-İşrâk*, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin Bölümü, no. OE Yz 0342, vr. 143a-144b (İ).
- Habeşizâde Rahîmî, *Târîh-i Feth-i Mora li-Şehîd Ali Paşa*, Ankara Milli Kütüphane, no. 06 Hk 3752, vr. 25 (A2).
- İnce, Adnan (1994). *Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Divanı*, Ankara: Yüksek Öğretim Kurulu Matbaası.
- İnce, Adnan (2005). *Tezkiretü'ş-şuara Sâlim Efendi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- İsmail b. Mehmed Emin (1945). *İzahü'l-meknûn fi'z-Zeyli alâ Keşfi'z-zünûn an Esâmi'l-kütûbi ve'l-Fünûn*, İstanbul: Maarif Vekâleti Matbaası.
- Kanar, Mehmet (2009). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınları.
- Karahan, Abdülkadir (2006). "Nâbî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. XXXII, s. 258-260, İstanbul: TDV Yayınları.
- Kurnaz, Cemal-Mustafa Tatçı (2001). *Tuhfe-i Nâilî Mehmed Nail Tuman*. Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Mehmed Süreyya (1311). *Sicill-i Osmânî yahud Tezkire-i Meşâhîr-i Osmânî*, C. 3, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin (1928). *Tuhfe-i Hattâtîn*, İstanbul: Devlet Matbaası.
- Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin, *Mecelletü'n-nisâb*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Halet Efendi, no. 628.
- Özer, Zübeyde (2015). "Sarı Abdullah Efendi'nin Cevheretü'l-bidâye ve Dürretü'n-nihâye Adlı Eserinde Bayramî-Melâmîler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 8, Sayı 41, Aralık, 1361-1368.
- Pekolcay, A. Necla-Abdullah Uçman (1995). "Eşrefoğlu Rûmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul C. 11, s. 480-482, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Sarı Abdullah Efendi, *Meslekü'l-uşşâk*, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, no. BEL Yz K 0596, vr. 153b-156a.
- Sezgin, Abdülkadir (1996). "İslam Düşüncesinde Tarikat ve Bektaşî Tarikatı", *Erdem AKM Dergisi*, C. 8, S. 23, s. 337-358.
- Tosun, Necdet (2009). "Silsile". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul C. 37, s. 206-207, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Ünver, İsmail (2008). "Çeviri yazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Turkish Studies*, Volume 3/6, Fall, s. 1-46.

Habeşizâde Abdurrahîm Rahîmî's Silsilenâme Named Matla'u'l-İsrâk and Dictions and Sufi Series by Matla'u'l-İsrâk

Abstract

The works containing the ordered list of the sheikhs who gave each other, the monarchs who came to the throne and the descendants of the same lineage are called silicas. There are many examples of Turkish silsilenâme in verse or prose books in manuscripts libraries. The majority of these are silsilenâmes that contain an ordered list of the sect sheikhs. One of the Sheikh silsilenâme is the work of Habeşizâde Abdurrahîm Rahîmî called Matla'u'l-İsrâk. Rahîmî, the son of the Governor of Habeş Mustafa Pasha, In addition to his clerk training and madrasa education, he received mysticism from the sheikhs of Melâmî, Halvetî, Celvetî and Gülşenî. He spent most of his life in the service of Silahdar Şehid Ali Pasha. After performing duties such as clerk of the court, fiscal review, jizye accountancy he died in 1440/1727. Habeşizâde Rahîmî corresponded with Nabi and wrote joint poems. He is a master in solving muamma with lugaz, reducing history and writing to the nazire. Biographical sources state that Habeşizâde Rahîmî, a poet with good poetry and construction, and sufistic reforms, has a regulated Divan. Matla'u'l-İsrâk was written to be an example to Sarı Abdullah Efendi's who commentator of Mesnevi ode named "Meslekü'l-uşşâk". The date and place of writing are not certain. There are two copies that have been identified so far in Turkey manuscripts libraries. It is a ode composed of 85 couplets. But the work does not show the classical features of the ode, as it is instructive and mystical. It is written with the pattern of Aruz Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün. It does not contain a pronounced meter and rhyme defect. The number of literary arts in it is very low. Language presence is predominantly composed of Arabic and Persian words. For this reason Therefore, its language and style are quite heavy. There is no Turkish proverb and archaic word in Matla'u'l-İsrâk. Only one Turkish idiom is used throughout the verse. In Matla'u'l-İsrâk, the sequence of the sheikhs of the Bayramî-Melâmî sect was given. Brief information about the life of these sheikhs is presented. Others only mentioned the name. Also, famous Sufis such as Mevlânâ, Yunus Emre, Hallâc-ı Mansur and Nesîmî were mentioned, and some couplets contain Sufi information. In some couplets of Matla'u'l-İsrâk, membership of the cult, behaviors expected from the dervishes, the situations seen in the health, reaching the level of fenafillah, etc. Sufi information was also given. In this article, the work of Habeşizâde Abdurrahîm Rahîmî named Matla'u'l-İsrâk was introduced in detail, and On the basis of Matla'u'l-İsrâk, informations was given about the various sects taking part in Ottoman social and religious life and their sheikh lines.

Keywords: Silsilenâme, Habeşizâde Rahîmî, Ode